19

Auspice Christo!

DISSERTATIO MEDICA

De

ACIDULIS,

PRÆSIDE

GEORGIO WOLFF-
GANGO WEDELIO,
Med. Doctore, Sacr. Palatii Cæsar. Comite,
Consiliario & Archiatro Ducali Saxonico, & Theoretices
Professore Publico Ordinario,

*Patrono, Præceptore ac Promotore suo
debito honoris cultu æternum prosequendo,*

Ad d. Januar. M DC XCV.

H. L. Q. C.

publicæ disquisitioni subjecta

à

FRIDERICO GVILIELMO DE RHODA,
Svvinsburgo - Misnico.

JENÆ,
LITERIS KREBSIANIS.

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO
JOHANNI
ADOLPHO,
DUCI SAXONIÆ, JULIACI, CLIVIÆ, MONTIUM, ANGARIÆ ET WESTPHALIÆ, LANDGRAVIO THURINGIÆ, MARGGRAVIO MISNIÆ, ET UTRIUSQUE LUSATIÆ, PRINCIPALI DIGNITATE COMITI HENNEBERGÆ, COMITI MARCÆ, RAVENSBERGÆ ET BARBY, DYNASTÆ IN RAVENSTEIN,
DOMINO SUO CLEMENTISSIMO,
Dissertationem hanc Medicam,
eâ, quâ decet, submissæ mentis declaratione,
STRENÆ LOCO
offert & consecrat
SERENITATIS SUÆ

Cliens subjectissimus

FRIDERICUS WILHELMUS
de Rhoda.

PROOEMIVM.

NOn immeritò *Pindarus* ἄριστον ὕδωρ *optimum* esse *aquam* canit, complexus universum ejus usum, qui in unicum & summum hoc encomium resultat omnis.

Optimum est in macrocosmo & microcosmo, mixtorum non minus ac viventium inprimis ordini. Materia hæc est prima, & nemine contradicente elementum optimum, sororio cum terrâ ac reliquis charactere, quo sine nullum corpus consistere posset.

Optimum item est alimentum, rorido nectare refocillans, & intimioris admissionis omnem supplens defectum, & ipsa pollens tali facultate, & accessione sulphuris alibilis aptior reddita.

Optimum denique est medicamentum, alterandi virtute eximia. Vt alia non tangamus, emicant eadem in acidulis, tanquam aquis medicatis nativis. Has inpræsentiarum delibare intenti à supremo numine supplicibus votis sollicitamus opem!

CA-

Caput I.

De
Natura & Qualitatibus Acidularum in genere.

Rustraneum quidem videri poſſet de acidulis acturos in Nominis evolutione occupari, quod rei minus congruum appareat; aſt nec illud inutile fuerit ad notionem intimiorem, etiam ex Philologiâ illuſtrandam, imò & ex antiquitate.

Enimverò antiquioribus non ignotæ fuere acidulæ, quoad ipſam rem, aſt non ſtatim quoad ipſum uſum medicum. Inſtar omnium eſſe poteſt locus *Hippocratis l. de aër. aq. & loc. c. 13.* ubi, cum aquas memoraſſet, quarum fontes è petris ſcaturiunt, duras neceſſariò aſſerens, reliquas apertè tangit: ἢ εἴτε ὅπου θερμὰ ὕδατά ἐστιν, ἢ σίδηρος γίγνεται, ἢ χαλκὸς, ἢ ἄργυρος, ἢ χρυσὸς, ἢ θεῖον, ἢ στυπτηρία, ἢ ἄσφαλτον, ἢ νίτρον. *Aut iſtbic ubi calida aquæ exiſtunt, aut ferrum naſcitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut ſulphur, aut alumen, aut bitumen, aut nitrum.*

Expertiſſimum ſe monſtrat fontium ſcrutatorem, thermarum non minus, ac acidularum, quamvis uſum videatur neſciviſſe medicum. Sequentibus hinc ſeculis, & nomen, & vires paulo magis tactæ, unde acidæ venæ fontium *Vitruvio* audiunt *l. 8. c. 3.* fons acidulus *Plinio*, unde inſula Acidula, *l. 31. c. 2. §. 5.* qui & confirmat à Vitruvio de Lynceſte aſſerta. Lynceſtis aqua, *inquit l. 2. c. 103.* quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit; ſive id de odore intelligas, uti ſanè videtur dictum, ſive de potatu, ut *Ovidius l. 15. metam. v. 329.* canit:

- - - - - - - Lynceſtius amnis
Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter turbat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

Acidula hinc dicta fuit usitatâ ac perfrequenti medicis ellipsi, subaudiendo aquam, non aliter ac theriaca, mithridatium, purgantia, emetica, bezoardica & alia plura nominantur, citra medicamenti appositionem, quam itidem tamen subaudire fas est. Ast cum, quod rarum prius habebatur, vel saltim non ita exploratum, nec usu frequentatum, hinc verò ad plures derivaretur, uti cumprimis fertilis est acidulis & thermis Europæus orbis, & in eodem Germanicus, acidularum vox enata est. Ita enim plures designantur, tam specie & loco differentes, quàm ipsis haustibus, aquam enim & aquas dicere usitato licet, quod perenni fonte aliæ atque aliæ scaturiant, eædem specie, diversæ individuo, si ita hîc loqui quoque fas est.

Et ipsa verò in diminuendi significatu prolata vox, quod antiquum illud vocabulum aceo, indeque pronatum dicit acidum, remisso gradu subinnuit; quasi dicas subacidæ, acidiusculæ aquæ, ob acorem lenem ac gratum, quem fovent, palatoque offerunt. Hinc Germanis audiunt Sauer-Brunnen / Säuerling / Wein-Brunnen &c.

Nec moveri debemus contradictione *Helmontii*, *qui Paradoxo tertio §. 4. de aquis Spadanis* acidos fontes sic vocatos contendit, non quod acorem præ se ferant, (esse namque insipidos,) sed quod acidorum instar sint medicati, ideò acidulis nobiliores, quo gratiores & potiores. Strictius videtur accepisse acidularum terminum, injurius hinc contra receptum loquendi usum, qui fundamento non caret. Non ineptè enim acidulæ ita audiunt, quod tales sint intensivè magis, quàm extensivè, potentiâ magis, quàm actu, volatiles magis, quàm fixæ, odore, si non sapore, ipsisque hinc effectibus.

Verum hinc est, gratiores & potiores esse aliis acidulis solo gradu remissionis & diluitionis cum aquâ ita dictis, quin nec illa gratiâ & efficaciâ suâ carent, quamvis

alius longè prosapiæ; quandoquidem ad gratiam conciliandam potionibus toto die id in officinis occurrit, ac à medicis præcipitur. Absit itaque, ut acidulæ finisteriori & metaphorico aliàs significatu, pro odiosis, ingratis, mordicantibus ac adversis accipiamus. Ad alterum potius modulum invitant bibentes, & gratiâ hâc suâ se commendant, ut nec majori præbio bibi recusent.

Sunt hi ipsi fontes acidi quoque soterii, sano sensu, salubres puta, miraculosi, quod morbos incurabiles penè, vel saltim graves visos sustulerint: ast si vulgatum loquendi usum eumque strictiorem sequamur, differunt; illi enim ferè dicuntur magis extraordinarii, temporariii, minus durantes, licet minerales quoque, sed alius commatis, imò noxii non minus pluribus deprehensi.

Contradistinctæ itaque sunt acidulæ non modò fontibus aliis quibuscunque, aquâ sibi relictâ, dulci illâ, sensu medico, colore, odore, sapore privis, usuali, culinariâ & alimentari, seu potulentâ saltim, scaturientibus; sed etiam inprimis medicatis, & nominatim thermis, sive elementa spectemus, sive effectum. De illis dum agere animum induximus, ὡς ἐν γένει, ut natura acidularum penitius patere possit, ususque hinc earum sibi certius constet, nec empiricorum instar cœco encomio ducti nymphas has salutemus, non uno ad harum diagnosin opus est medio, sensibus externis, ratione mechanicâ præcipuè atque chimicâ, & experientiâ. Hæc enim firmissimo invicem juncta sunt nexu, ut separari aut divelli vix debeant, vel possint, cum signa & phænomena externa sensus, causas ratio, effectus hinc experientia notet.

Cumque jam satis quodammodo sint obviæ, & certo conceptui formando reliqua omnia inserviant, liceat DEFINITIONEM subnectere sequentem: Acidulæ sunt aquæ medicatæ, nativæ, vividæ, leniter acidæ, sale & spiritu minerali vitriolico-nitroso citra effervescentiam diffuso fœtæ.

GENE-

GENERIS locum tenet aqua, quo cum aliis convenit omnibus. Aquam enim, eamque vividam, seu fonte suo & scaturigine perenni effusam, eamque statim suam, nativam, nullâ artis ope factam testatur sensus. Neque enim nativæ esse desinunt, quæ artis ope, saxorum circuitu, locoque ipso usui commodiori aptantur, gefasset vocant Germani, idem enim & in aliis fontibus occurrit.

DIFFERENTIAM SPECIFICAM reliqua adjuncta dicunt, ab usu ac fine, à formâ, à scaturiendi modo desumpta. Medicatæ enim sunt, seu corpori nostro alterando proficuæ, uti omne medicamentum est ἀλλοιωτικὸν τῆς φύσεως, latiori sensu, non deleterii tamen, seu reverà tales, seu putati saltim. Nulla adest effervescentia, calida puta, ut in thermis, & consequenter nullus calor, quin frigidiores ferè aliis deprehenduntur.

Operæ hinc pretium fuerit, paulò penitius lustrare phænomena acidularum, tum quoad locum ipsum natalem, tum quoad ipsis communes ferè circumstantias alias. Enimverò non promiscuè vel ubivis locorum exuberant acidulæ, nec novâ etiam scaturigine comparentes aquæ, vel revertentes, æquè sunt pro fontibus soteriis habendæ, prius, quàm scrutinio Medici fuerint comprobatæ, & experientiâ ipsâ cumprimis conjunctâ. Est ergò in aquis hisce inprimis, ut aliis quoque, ἰδιοσυγκρασία quædam, quod agnoscit *Dioscorides l.5. c.18.* διὰ τὰς τῶν τόπων ἰδιότητας, *propter locorum proprietates.* Extant ferè in convallibus, aggeribus montium petrosis, lutosisque diversi generis, circumdatæ, læto vigore emanantes.

Et licet interiora viscera scrutari venarique oculis minus integrum sit, quis enim origines abyssi fontium investiget? ipsa tamen loci vicinia, ipse progressus & decursio aliquid suggerit, quod secum portasse vectigal ostendunt. Præcipuè ochra se offert, successivè minutissimis atomis se affigens portæ, seu tubis, quibus effunditur, parietibus, quos transit, alveis, quos lambit, imò concrescere sensim observatur.

Eſt, ubi aphronitrum quoque in cryptis, cavernis, imò ſuperficie aliâ concreſcit, & ſoli nitroſi argumenta plura ſe offerunt, quod de confiniis acidularum Ægranarum obſervat *Langius*. Imò nitrum hoc ſolo proprium eſt, tanquam ſal terræ, ſeu ſal petræ hinc quoque, quanquam aliis locis magis, aliis minus id extet ac eruatur quoque. Seorſim verò ſaxa & lapides tale ſal nativum velut in matrice ſuâ condunt, non tantùm viâ ſiccâ, per ignem calcinatione mediante in apricum concedens, ſed etiam viâ humidâ per nives liquefactas, per aquam pluviam elutriatum & effloreſcens.

Si propinquius examinemus per ſenſuum concilium easdem, *odor* ſubtilis inde ſpirat, non ingratus, ſui generis quidem, comparandus tamen quodammodo cum odore phlegmatis ſeu roris vitrioli. Vti aliàs quoque ipſum ſal commune, nitrum, ſulphur, antimonium ipſum, ſub deſtillationem vel ſublimationem, aliasque operationes chimicas, odorem ſulphureum de ſe fundunt, idemque in ſalinis fontibus emicat plurimum; qui odor extra nativum ſolum vectis vel repoſitis ſenſim diſparet.

Color limpidus eſt & cryſtallinus, bullulæ ad latera vitri minimæ ſe exerunt, infuſa vitro aqua minutiſſimis moleculis ſurſum proſilientibus viſum delectat & olfactum. *Sapor* activitatem ſalino-ſulphuream faucibus offert, modò cum conſtrictione aliquâ, modò ſine eâ manifeſtâ, citra tamen acrimoniam aliquam inſigniorem.

Vectæ aquæ obturatis vaſis ſtrictius disrumpunt non rarò eadem, tempore inprimis paulò fervidiore & motu accedente, quod laxius aſſervatæ geſtatæque minus præſtant. Idque de recenter hauſtis, & ſpiritu ſuo vivido fœtis, ſaltim valet & intelligendum eſt: effœtæ enim torpidæ ſunt, neque facilè id experimentum ſuſtinent; quin & in aliis ſenſim ſenſimque deficiunt, ſaltim quoad gradum ſingulorum, ipſarumque hinc virium.

Quod ſi deſtillationi ſubjiciantur, non æquè ſeparari

poſſunt

possunt partes contentæ, ut seorsim spiritus à phlegmate obtineatur: sive quod diffusiori quantitate immersæ partes, quas in exiguâ aliquot mensurarum mole frustra exegeris; sive quod subtiliores sint illæ elasticæ particulæ, & in centrum seu poros aquei phlegmatis concedentes. Videas id in aliis quoque, uti de sedo minori destillato per se id verum est, cujus volatilis acrimonia sic planè conticescit, neque tamen ideò virtute & activitate antiscorbuticâ volatili deficit. Imò & rorida illa phlegmata eximium secum gas gerunt in sinu, ipsiusque sulphuris fumus acidulus vina condit, & phlegma vitrioli sulphureum est, ne de sale communi id repetamus.

Sin evaporatio instituatur, aliæ particulas terreas, intimè prius solutas menstruo hoc universali, aquâ, relinquunt post se & manifestant; aliæ verò & tantum non omnes, quamvis non eâdem proportione & quantitate, exhibent sal egregium medii generis, non alcalicum, quod cum acidis effervescat, non acidum, sed medium & enixum, analogum nitro vitriolato, seu arcano duplicato. Idque, ubi haberi potest, ut in Egranis cumprimis, aliisque hinc, & per se in usum vocari meretur, & cum acidulis assumtum, non parum acuens & augens earundem virtutem. Nullum verò vitriolum, quod noverimus, ex acidulis ipsis concrescit, quod rectè hinc asserit quoque & latius *Listerus l. de fontib. medic. Angl. c. 7.*

Interim tamen cum gallis remixtæ tincturam acquirunt, non nigricantem quidem penitus, quod à vitriolatis & hisce analogis fieri consuevit, attamen obscurum paulò & ex nigro rubellum colorem; unde & atramentosæ aquæ audiunt nonnullis. Quin & alvi feces ab iis assumptis consuetâ martialibus & vitriolatis nigredine tinctæ observantur non raro, quod bili unctuosæ cum vitriolico, si non proprio explicito, à croco tamen martiali per acidum hypochondriacum resoluto & resultante, remixto adscribendum.

Nec de nihilo eſt vires delibare in anteceſſum ipſas, ad elementa pernoſcenda, quod hoc loco comparativè ſolummodo, relatione ad thermas, facere liceat. Acidulæ refrigerant & temperant, thermæ calefaciunt & ſiccant; acidulæ ſal habent ſecum enixum, thermæ alcalicum; acidulæ ſtatui alcalico-billioſo humorum vitioſorum magis quadrant, thermæ acido. Tacemus alia, quorum recenſio partim aliunde repeti poteſt, uti ſane *Langii* tractatus *de acidulis Egranis* elegans, curioſus, & inſignis eſt lectuque dignus, partim oculari inſpectione confirmari; hæc enim pauca forte jam ſufficere queunt ad explorandam naturam, noſcendas qualitates & philoſophandum de origine acidularum non minus ac virtutibus & confectaris aliis.

Aſſignare ergò conſultum erit acidulis hiſce originem communem, principalem quidem ex terræ hydrophylaciis, ceu venis quibusdam minoribus extrorſum exporrectis, communi circulo gaudente fluido in alveum regurgitante. Ita enim commodè poſſumus concipere intra terram eſſe veluti arterias, advehentes ad extimam ſuperficiem, extra eandem quaſi venas revehentes, reſorbendas iterum ſuo loco. Agnoſcere fas eſt intrinſecum hoc & conſtans principium in elemento intra ſphæram ſuam ſemper mobili, nec tale eſſe deſinente, niſi extravaſetur, non aliter ac in microcoſmo idem fit in fluido vitali utroque, lymphatico ac ſanguineo, aqueo-rubro.

Adæquatam verò à pluviis, aut æthere ipſo quoque arceſſere oportet, quamvis non pauci è recentioribus hodie extraneæ huic cauſæ fluminum ortum adſcribant ſolum quaſi, quos ſuo abundare genio relinquimus, viciſſim nobis libertatem conſimilem philoſophandi concedi rogantes. Videmus enim domeſticum eſſe terræ humorem, ejusque duo quaſi vitalia eſſe itidem principia hæc, calidum & humidum, & omne humidum etiam à pluviis acceſſorium terræ eſſe proprium, nec niſi ad eandem reverti.

Cumque

Cumque verum ſit aquam pluviam eandem eſſe ſpecie cum terræ alveis concreditâ, ipſique reddi, non diffitemur ſanè, augeri inde & turgeſcere flumina, ſed magis accidentariò, ſeu ab extra potius. Accedit preſſura ætheris tempore æſtivo calido, calor verò dilatat aërem, dilatatus premit humidum, & diffundit in terræ poros, ne tam abundè luxurient; idem verò calor attenuat & diſſipat humidum magis. Tempore vero hyemali, niſi congelet fluida illa ſtrictior æther, & ſurſum evocet particulas humidas, promtiſſimo niſu evolantes, uberiori undulant fœnore. Sed fontes ipſi videntur minus obnoxii illi alterationi, ſemper quaſi iidem manentes, ſaltim reſpectivè. Tacemus, non congelari hos fontes, ob vividum motum, & ſalia reſoluta, ac ſpiritum quem ſecum vehunt. Et hæc de origine communi, quantum noſtri eſt hoc loco ſcopi, dicta ſunto; reliquum eſt, ut de ſpecificâ quoque, ſeu ortu fontium acidulorum noſtram exponamus mentem.

Ex his verò aliisque penitius conſideratis efficitur, acidulas in genere, quoad ſcaturiginem illam ſuam, mutuari ex terrâ, quicquid ſecum vehunt virtutis, & in lucem proferre, velut teſtes vivos, & ſocios indivulſos, particulas ſolutas, immerſas & coalitas, & has quidem minerales. Tincturâ harum, ut loquamur cum chimicis, ſaturatæ ſunt, magis vel minus. Quippe tales ſunt aquæ, elogio *Plinii l.31. N.H. c.29.* qualis terra, per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lavant, ſucci. Idque effatum commune & antiquum eſſe confirmat *Theophraſtus l.6. de cauſ. plant. c.3.* διὸ, *inquit*, καὶ οἱ παλαιοί φασι, δι' οἵας ἂν γῆς ῥέῃ, τοιοῦτο καὶ εἶναι. *Quâ de causâ veteres autores dixere talem eſſe aquam, qualis terra, per quam fluit.*

Deinde has ipſas agnoſcere par eſt qualitates & vires eſſe ſeminales, non temporarias, ſeu quoad menſtruum fluidum ſpectatas, ſeu quoad ſoluta & extracta mineralia. Principium ſeminale hoc confirmat non ſolùm perennitas, immutabilitas, ſtatus idem, citra interpolationem ullam; ſed & virtus & efficacia, dum quod

vehunt secum aquæ, cæteroqui dulces & insipidæ futuræ, etiam seminalibus viribus largè evibrant in corpus. Utrisque subinde fœtæ sunt mirandâ & inimitabili mechanicâ. Adeò & in subterraneis locis efficax est natura, dantur & ibi sua fermenta, & semina, à Dei O. M. benedictione indita, quæ agnoscere & venerari decet meritò.

Non verò ipsi terræ hæc adscripseris, utut benignæ matri, grossiori modo spectatæ, nisi ut matricem salium consideres, quo sensu remotius concurrit omninò. Elementa communia sunt omnium fontium aqua & terra; specialia hîc dantur, seu specifica & seminalia potius, hospitantia sine dubio in principiis activis, elementis secundis, ex primis illis ortis. Adeoque non possumus, quin sensibus quoque deprehendamus tum evaporabiles, elasticas, subtiles, volatiles: tum odorabiles, tinctas, v. g. in ochrâ, viscidas, lentas: tum maximè & principaliter salinas, solubiles.

Possemus hîc congerere & attingete diversas autorum hypotheses, in assignandis hisce occupatorum, *Joh. Gvintheri*, dicti *Andernaci*, *Theodori*, dicti *Tabernæmontani*, *Helmontii*, *Fabri*, & aliorum, nisi illas legere integrum esset apud *Sebitium lib. de Acidulis*, *Langium l. c. Listerum de fontibus Angliæ medicatis*, ne plures laudemus. Si dicere volumus, quod res est, non diffitemur, differre fontes à fontibus etiam acidulos, & alios unum, alios plura salia, vel mineralia secum vehere, ac pro horum modulo variare quoque qualitates & virtutes. Distinguere tamen & hoc loco integrum est inter essentialia & secundaria ingredientia, & prout hinc proportio solutarum particularum & solventis aquæ, & cætera variant.

Acidulæ non uno solo sale aliquo constant, & virtutes suas illi debent, sed, quali si quæras, vitriolo & nitro; quod demonstratu non difficile est. Vitriolum enim arguitur ex odore sulphureo, ex ochrâ, ubi enim talis ochra, ibi vitriolum; ex sapore, vitriolicum enim

quid

quid ſapiunt, unde & atramentoſæ, quamvis non abſolutè tales, audiunt: ex phænomenis aliis, ex effectu denique ipſo.

Vitriolum dum dicimus, tanquam elementum unum ſpecificum, hoc ipſo non abnuimus; pyriten fabrum eſſe acidularum poſſe, eſt enim pyrites talis matrix & minera vitrioli, adeoque materia remotior, vitriolum proximior magis. Reſolutum enim ochra, ſapor, odor & dicta oſtendunt. Non item negamus, ſed ponimus potius & affirmamus hoc ipſo, acidulas participare de martiali vel venereo, vel gemino etiam, ipſiusque terræ fermento. Vitriolum enim intimè ſolvitur in aquâ, & ſolutum etiam continet ſecum ochram martialem, veneream, modò hanc, modò illam magis, hermaphroditicam. Neque ideò tamen movent vomitum æquè, notum quippe eſt martis connubio mitigari venerem, & exuere vel minus exerere virulentiam ſuam.

Neque obſtant, quæ in contrarium adduci queunt, quæ ſummatim eò redeunt, quod nec per naturam circa acidulas, nec per mechanicam vitriolum ex iisdem habeatur. Ad ſalvandam enim illam hypotheſin hi vitriolum nondum maturum agnoſcunt in acidulis, alii non corporeum; ſed ſpiritale, quorſum & exigua quantitas referri poſſet, & quod ſub aquis, vel defenſus ab aere libero, pyrites minus calcinari quaſi, & vitriolum parturire queat.

Monſtrant id ſuo exemplo quoque globuli Viadrini ejusmodi commatis, qui intra aquam ſervant ſuam naturam, libero commiſſi aeri itidem alterationem ſubeunt conſimilem. Et his tamen remotis, vel ſuo loco relictis, verum eſſet hoc poſtulatum debere exigi ad ſenſum vitriolum, & exinde concreſcere, ſi ſolum & ſibi relictum, etiamſi minori mole præſens, ineſſet, vel fontes hoſce conſtitueret. Aſt ſecus ſe res habet. Enimverò nitroſum alterum elementum, etiam latius paulo dictum, confirmant non minus aſſerta hactenus, & maximè itidem ſal

inde habendum, puta ubi non minimâ mole extat, & effectus.

Tantum verò abest, ut vitriolum substantificum expectare possimus ex acidulis, his elementis gaudentibus; ut potius mechanica nitri vitriolati, seu arcani duplicati, notissimi in officinis, planè repugnet, cujus ἐγχείρησις insigniter hæc illustrat. Quando enim hæc committuntur, nitrum fixum v. g. vitriolo soluto, disjicitur mox ochra, acido saturato, infirmato, destructo, & vitriolum esse desinit, ejusque loco hinc obtinetur sal medium, analogum planè sali acidularum. Quis itaque vitriolum expetat, ut gignatur, ubi destruuntur, separanturque, quæ unita vitriolum constituebant?

Nitrum verò dum dicimus, nominamus sal terræ, acido, alcalico & sulphureo constans, prædominante tamen ferè medio fixiori, alcalico, eoque sui generis, seu utroque potius, & vitriolico & nitroso hoc sale specifico. Neque enim purè acidum cum purè alcalico congreditur, cœteroqui effervescentiam daturum majorem; sed vel ipsum nitrum nativum, aphronitrum, suffecerit, quod, uti apud nos provenit ac visitur, solutum in aquâ & cum solutione vitrioli commixtum, hujus rei mechanicam exhibet.

Perinde verò est, utrum ex lapide calcario, vel petrosis saxis, an terrâ ipsâ arcessamus ejusmodi sal, & advectum aliunde vitriolicum, an vice versâ se habens; an mixturam talem seminalem soli vitriolico - nitrosi, alluvione aquæ vividæ solutionem patientis, ut subinde alteretur inde aqua scaturiens, diffundantur in eadem ochreæ partes cum reliquis, sicque communicetur eidem tum gas vitriolicum resolutum subtilius, tum partes quædam salinæ terreæque & minerales grossiores, motu illo rapidiori continuo externo internoque, adeoque vivido, abreptæ, uno verbo acidulæ emergant & gignantur.

Quod enim vapores è cryptis terræ sursum sublimatos attinet, non illos quidem negaverimus, cum in subterra-

terraneis quoque locis nec calor ſit deſes, nec natura ipſa; minus tamen videntur iidem ſatisfacere, ſi cum alterâ laudatâ hypotheſi hæc comparetur. Etenim ochreæ fixiores partes minus huic ſublimationi quadrare deprehenduntur, ut adeò viâ humidâ magis produci putandæ ſint acidulæ, ſolutione & combinatione intimâ, quàm ſiccâ vaporum iſtiusmodi. Interim quemvis ſuo facilè abundare largiemur poſſe ſenſu, uti etiam huc referri poteſt altera hypotheſis, principia acidularum eſſe vitriolum, ochram & ſulphur, quod ſtatuit *Carol. Leigh. phthiſiol. Lancaſtr. append. c. 2. p. 100.*

Ex quibus omnibus efficitur, ut id ſummatim repetamus, quod vitriolum ſale nitroſo è petris abſorpto fœtum, ac inde immutatum, acidularum ſit autor, ac reliquis omnibus contra ſufficiat, quippe ſingula illa ſecum fovens, quæ ſeorſim ab aliis exhibentur.

Tacemus aluminis acidum, quod licet maximè cum vitriolo ſymboliſet, hoc loco tamen vel ſolius ochræ, ſeu croci metallici cujusdam evidentia ſpecificè dicit, quantum & quomodo diſtent, illâ quippe tincturâ alumen caret, unde & vires aliæ in aluminoſis fontibus viſuntur.

Neque verò acidulæ artificiales communiter laudatæ aſſequuntur laudes & vires nativarum. Quamvis enim ſuis effectibus ſint commendabiles, ſimile tamen nec hoc loco eſt idem; ſive clyſſus antimonii ſulphuratus hunc cenſum ſubeat, ut plerisque placet, ſive vitriolum martis fluidum in aquæ ſufficientem quantitatem didatur, quod *Tollius* pro aquâ artificiali Spadanâ commendat, *comm. in Stöcker.* Conf. *Poter. Pharm. ſpagir. l. 2. c. 17.* Sunt hæc bonæ notæ medicamenta, ſed acidularum *ἀξίαν* non aſſequuntur.

CAPUT

CAPUT II.

De

Viribus & usu Acidularum.

VT avaros bono sensu decet esse medicos, seu ab utili æstimare quævis præsidia; ita idem in acidularum usu & effectibus obtinet meritò. Et propriâ quidem jam effulgent dignitate atque encomiis, etiam vulgo decantatæ ita, ut ceu panacæa quædam reputentur, & asylum morborum ultimum, imò θεῖον ἴαμα, *divinum medicamentum*; interim tamen, si huic experientiæ addatur ratio, majori id radiare potest encomium luce, & saluberrimus revera usus in quamplurimis morborum generibus emicare.

Non dicemus de usu & viribus cum aquâ communibus, qualis est domesticus, culinaris & alimentaris, uti ad cibos quoque parandos recipiuntur ab accolis; sufficit in præsentiarum medicus. Aquæ enim elemento non pauci curantur morbi, & longè magis ἐξοχῇ tali gaudentibus. Duplex hic assignari potest, tum absolutè talis, tum medico-politicus, & medius, quatenus ita immorigeri aliàs in medicaminum assumtione, aut diætæ servandis legibus, melius adstringuntur: mutatur insimul æther, divertitur animus, loci, conversationis, diætæ & varietatis illecebris, quod quantum ad morborum ablationem conferat, vix dici potest.

Cum verò vires & usus dependeant à qualitatibus acidularum, & modi hi ab ingredientium particularum modulo, si illa repetamus ex hactenus dictis, aqueæ in genere diluitionem præstant & fluxilitatem necessariam, adeoque contemperant salia, lympham magis reddunt mobilem, & vehiculum reliquis omnibus surrogant necessarium. Vitriolicæ martiales roborant, acidulæ incidunt, nitrosæ de-

tergunt, partes volatiles, spirituosæ, elasticæ penetrationem largiuntur.

Hinc, si distinctius vires generales hasce lustremus, acidulæ *refrigerant*, quatenus bilem & salia fermentifica alterant, infringunt & corrigunt, & lymphæ suum afferunt vigorem; quamobrem actuali hac dilutione *humectant*, & solantur viscera, & vicissim ob salinas absorbentes, reserantes & educentes particulas *siccant*, & tollunt restitans vel inhærens largius poris serum; adeoque temperant insigniter morbosa inquinamenta.

Eædem verò præcipuè *aperiendi, abstergendi* ac *resolvendi* virtute pollent, tanto magis commendandæ hoc nomine, quod tum fluiditate suâ, tum aliis elementis diversimodè variantibus indicationibus satisfaciant, simul verò roborent, post quam penitius insinuarunt poris glandosis mesenterii, pancreatis, bilis, intestinorum vires suas, illuc accessionem nacta, quorsum aliis provehi minus conceditur. Optima uno verbo sunt aperientia, colophonem aliis omnibus addentia. Et licet differri videatur non rarò longius paulo emolumentum inde oriundum ac speratum, neque statim & è vestigio expromptam præstent medelam; & ipsâ tamen morâ suâ compensant dilatum auxilium, sensim sensimque, quod diu congestum, alteratum, vitiatum est, in temperie, sphærâ ac circulo, expediendo.

Imò, quod cum aliis commune est elogium, ipsæ eximiè exequuntur, universale sunt remedium, aliis pluribus contra. Vt merentur hunc titulum purgantia, κάτω divertentia amurcam scybalorum biliosam, pituitosam, melancholicam: ita acidulæ *laxant* alvum, modò tanquam leniora, benedicta, ἐκκοπρωτικά, modò largiori fœnore, liquidâ formâ, absterſivâ, salinâ virtute conspicuæ.

Sic &, si *diuretica* & *diaphoretica* sunt universalis remedii effato digna, longè magis id de acidulis asserere fas est, largâ effusione & saponariâ efficaciâ vias urinarias

defecantia, & poros glandularum subcutanearum salinâ illâ vi reserantia. Catholica itaque sunt, si quæ alia, seu vias publicas spectes, omnes & singulas, operantur enim *ἄνω*, per vomitum, quamvis rarius paulò, *κάτω*, per alvum, per urinam, per sudorem, salivam, imò uterum quoque & hæmorrhoides; seu usus in universum corpus ubertim inde redundantes.

Neque idcircò reputandæ sunt tanquam asylum morborum ultimum, præterquam bono sensu. Non enim in horum proposito usu cessat medica manus, sed longè maximè succurrit & expetitur, quandoquidem probato hoc subsidio dum uti debent ægri, opus est prudenti medici consilio, non minus ac antea. Pensitandum probè & deliberandum etiam hîc diu, quod statuendum est semel. Secus enim si id intelligas, tantum abest, ut asylum sint sanitatis recuperandæ, ut potius promptam ad internecionem sternant viam, velut gladius in manu furiosi.

Prius verò, quam ad recensionem usus specialis à communi dicto abeamus, præstat distinctionem usus acidularum aliam delibare; aliis enim primarius quadrat, seu principalis, per se talis, aliis secundarius solum, seu indirectè, remotius, adæquatè conveniens. Sic primarius ferè est internus & certis affectibus magis debitus, de quo hactenus asserta præcipuè valent, in potu v. g. regulari, ac à medico ordinato; secundarius internus & externus. Sic ad temperandum vinum & potum loco alterius aquæ, ad decocta pugillaria herbarum appropriatarum, ipsiusque herbæ Theæ usurpantur. Sic exterius ad balnea, lotiones, universales, vel particulares, gargarismata, fotus, clysteres ordinarios, vel uterinos quoque, in usum venire assolent.

Ad hunc ductum si procedamus, usum habent acidulæ insignissimum, eumque primarium in morbis chronicis, & infimi ventris, tartareis, ab obstructionibus oriundis,

dis, biliosis, alcalicis, crassis, viscidis, lentis, seorsim affectu hypochondriaco, indeque fotis non paucis, quorum sunt velut quædam panacea. Sic prosunt in morbis ventriculi, inappetentiâ, cruditate nidorosâ, vomitu hypochondriaco, fodâ, chylificatione læsâ, ventriculo flaccidiori, & intemperato ab ebrietate, & vini potu largiori, ingluvie, egregiè elutriando, resolvendo & roborando.

Idem puta de morbis intestinorum symbolicis, pancreatis, hepatis, lienis, & mesenterii, doloribus hypochondriorum, alvi obstructionibus, ictero, flavo & nigro, diuturniori dolore mesenterii, seu colicâ scorbuticâ, chronico illo malo, indeque oriundâ paresi; in phlogosi viscerum & faciei ac manuum scorbuticâ, scorbuto calido, purpurâ simplici & scorbuticâ, hæmorrhagiis narium, mensibus obstructis & immodicis, hæmorrhoidibus eodem modo habentibus.

Neque enim absurdum est, diversos & contrarios affectus respicere acidulas, modò causas & agendi modum attendamus. Reserant nimirum fluxiles reddendo humores & exstimulando, salinâ abstersoriâ qualitate; obserant temperando biliosos, alcalicos, & roborando villos, seu fibras nerveas & elaterem partium.

In intemperie item renum calidâ officium faciunt, & educendâ saburrâ arenosâ, lentâ, phlegmaticâ, tartareâ. Imò in ischuriâ & dysuriâ ipsâ ex his causis fotâ, seorsim à mucilagine lymphæ viscidâ, crispante nihilominus fibrillas nerveas sphincteris. Sic & in suffocatione uterinâ & hypochondriacâ, febri albâ virginum, sub dictis quidem legibus, inprimis ab inflatione fermentificâ seminali vel acri biliosâ fotis, fluore albo ipso quoque, acri, bilioso, vel seminali.

Quod superiorem ventrem attinet, & illuc vires evibrant suas acidulæ, quando, uti quidem sæpius fieri consuevit, in infimo minera & focus reperitur, atque ob con-

 sensum

ſenſum ibidem hoſpitantur. Sic doloribus capitis inveteratis, ipſique hemicraniæ ſubveniunt alterante ſuâ virtute, ut & vertigini chronicæ & hypochondriacæ, melancholiæ ejusdem commatis, maniæ ipſi, ac incubo; quandoquidem ex præcordiis evehunt cauſam, & maſſam ſanguineam, ipſosque ſpiritus diluunt & contemperant. Idem de epilepſiâ quoque aſſerere integrum eſt; cum enim gas elaſticum edoment, & impenſè refrenent, motibus convulſivis debentur omninò. Fruſtrà verò in ſubſidium vocantur, ubi radicatum inſedit fibris cerebri centralibus malum, ubi lymphæ dejectus elater lunaticum vel aſtralem ſequitur extraneum elaterem. Saltim minus iis in caſibus contulerint.

In ſenſuum organis habitantibus morbis non parum ex his fontibus præſidii ſuppetit quoque. Serenantur inde oculi, & aciem nutantem recuperant, correctâ lymphæ acrimoniâ in ophthalmiâ, ſuffuſione imminente, viſus debilitate, guttâ ſerenâ minitante. Cum enim putrilagini lymphæ ſcorbuticæ debeantur apprimè, & noxis inde in corpus reliquum reſultantibus opponi merentur. Suſurros aurium hypochondriacos, ſubtili rarefactioni lymphæ intemperatæ adſcribendos, aut tollunt, aut certè levant. Nec in difficultate auditus ſunt de nihilo, ſiquidem & petroſis hiſce cavernis lymphæ vitia ſe inſinuant. Naribus etiam ichoreſcentiam lymphæ putidioris putrilaginoſam ſuſcipientibus, ut in ozæna & fœtore ſimplici, conveniunt.

Quod medium ventrem attinet, reſpectu ad reliquos habito, paulò minus congruunt, nec ibi tamen ſine fructu deprehenduntur. Enimverò labefactatam ſanguificationem ob generales laudatos uſus non parum juvant, & viſceribus apparantibus proſpiciendo, & promoto dilutorum circulo; ne dicamus de remoris in primâ culinâ ablatis quoad appetitum & διάκρισιν chyli promotam. Palpitationi cordis, quæ hypochondriacis ſolennisſæpe

 eſt,

eſt, opponuntur inter alia non immeritò & acidulæ, grumeſcentiam maſſæ ſanguineæ intentatam removere aptæ natæ. Quin & in ſyncope præcordiali ac hypochondriacâ, (cur enim non ita nominemus?) officium faciunt, præſervandâ ſcilicet, ne de hyſtericâ dicamus. Nec pectoris mala intacta relinquenda, certis caſibus, nominatim aſthmati præcordiali, foto ab obſtructionibus, inflationibus, & ſimili ſtatu, acidulis profuiſſe viſis.

Proficiunt & in morbis articulorum, podagrâ & arthritide, nondum tophaceo fixo coagulo, vel tartaro coagulato fœtis, ſed adhuc dum mobili & reſolubili. Similis ratio eſt calculi ipſius, hoc pacto habentis, ſcabiei item, pruritus totius, vel pudendorum, ſoli etiam elemento aquæ obſecundantis, nedum acidulis, macularum hepaticarum, impetiginis, lichenum, ulcerum ſcorbuticorum, tum alibi, tum in pedibus ſcaturientium.

Sed dum hîc ſubſiſtimus, paulò diſtinctius delibare fas eſt CONTRAINDICANTIUM & PERMITTENTIUM ſeriem, quæ cautelarum loco eſſe queunt, non modò quoad ſubjectum, ſed & quoad morbos, quibus minus convenire & rationis & experientiæ trutinâ deprehenſæ ſunt.

In genere, quod de aliis evacuantibus apprimè verum eſt, VIRES requiruntur, quæ acidulas ferre poſſint; vires vitales, animales & naturales. Reverà, ut in ſanis non temerè, niſi inſtar alimenti miſcendo cum vino, in uſum vocandæ acidulæ: ita in ægris actu decumbentibus non minus abeſſe debent. Quamobrem neutro potius ſtatu, quem vocare liceat, adhibendæ fuerint, quali ferè gaudent valetudinarii, hypochondriaci, & ſcorbutici laudati. Et hi verò ſi ad incitas redacti fuerint, nec vires ſuppetant, abſtinere debent, nec niſi ſuaſu medici prudentis & ſolidè hæc callentis ſe ad acidulas conferre.

Enimverò obſervati ſunt id negligentes ad cymbam Charontis navigâſſe, mortem alioqui differendam religioſiori & præpoſtero ſtudio accerſentes ocyus. Vires ergò indicationum tyranni etiam hoc caſu ſunt, non peri-

clitandæ temerè, ſed, an reſpondere queant curæ huic abſolvendæ, probè æſtimandæ, non in præſens ſolùm, ſed & in futurum. Viſæ enim ſunt ſufficere prius putatæ, vel immodico, vel minus conveniente uſu hinc attritæ & dejectæ, nec iterum ſtabiliri valentes.

Quod ſi materiam hanc permittentium & contraindicantium luſtremus, TEMPERAMENTVM acidulis aptum eſt magis calidum, quàm frigidum, ſeu humidum ſimul, ſeu quadantenus ſiccum; citra tamen exceſſum ullum qualitatum harum paſſivarum. Nec ÆTAS negligenda, ſiquidem non infantum hæc eſt curatio, nec puerorum, nec ſenum facilè & ordinariè; ſed mediæ magis ætatis hominum, adoleſcentum, juvenum, virorum; & in illis tamen non ſine ἀσφαλείᾳ.

Proſunt utriq; SEXVI, modò cætera ſint paria, quamvis comparatione factâ ferè magis virili, quàm ſequiori ſoleant ſuaderi. Cavendæ verò gravidis, præterquam adſuetis, & moderatiori uſu, ne turbas citent ullas; in menſium verò obſtructione, immodico fluxu, inordinatione, fluore albo, ſecundum circumſtantias alias, per dicta, procedendum eſt.

Duo hinc potiſſimum ſpectanda ſunt in admittendo vel ſuadendo hoc uſu: ſtatus lymphæ & viſcerum, ſeorſim & conjunctim. In genere enim in lymphæ copiâ, ςάσει, fluxione ſeu motu intraneo acidulæ minus proſunt; ſed contraindicantur potius ordinariè. Hinc in hydropicis non facilè ſuadendæ, niſi à causâ calidâ, ætate vegetâ, renum debilitate, retentâ urinâ, prævio motu corporis & animi fortiori potu hauſto, vel ſimili aliquo caſu. Hinc rara ſunt, quæ B. *Langius* notavit in quodam viro, qui ab hydrope per acidulas liberatus, hinc interfectus, in diſſecto corpore viſcera ſana oſtendit.

Idem tenendum de cachexiâ, præterquam dictis caſibus, cum fervore viſcerum, ſcorbuticis ſalibus diluendis & ad fluxum reducendis, cum obſtructionibus, imminente magis quàm perfectâ & præſente, ut in cachexiâ virgineâ.

gineâ. Aliàs enim in utroque casu tantum abest, ut tumor pedum, scroti, & abdominis hydropicus inde sublevetur, tollaturque, ut potius increscat & ad ἀκμὴν perducatur facilè. Vt contra ea, quando proficuæ sunt, non parum confert adhibitio medicamentorum aliorum, & motus corporis fortior, cum εὐφορίᾳ tamen.

Minus etiam utiles sunt in catarrhis, tum aliis, tum ad pectus exorbitantibus, in tussi, sputo cruento, phthisi. Vtut enim tussis non omnis obstet, sed à siccitate glandularum & superficiariâ titillatione, ab hypochondriis, à ventriculo fota admittat acidulas non rarò; attamen si fibrillas pulmonum quatiat magis lympha acris, salsa, tenuis, vel viscida quoque pro re natâ, quando dispositio adest ad phthisin veram, consultius abstinetur. Verum est, non omnes aridos esse æquè vel reddi phthisicos, quosdam tales putari, non esse; sunt tamen etiam & redduntur, qui non putantur. Hinc emetica & acidulæ utplurimum pondus addunt, & dispositionem vertunt in habitum, nisi caveris. Putrilagini lymphæ oppositæ sunt acidulæ, non tamen cuivis.

Sic & in diarrhœâ, & dysenteriâ propriè dictis acidulæ ferè impertinenter sumuntur, nec, si quæ exempla prostant in contrarium, temerè sunt imitanda. Minus etiam frigidis quoad ventriculum, quoad nervos & calorem debilem, paralyticis v.g. ex usu esse solent, præterquam à paresi scorbuticâ, & à colicâ tali oriundâ, sed malè ferè cedere.

In calculo quoquè ipso concreto & perfecto nocere non rarò possunt magis, quatenus quietum illum in loculis tubulorum renalium visum & consistentem virtute diureticâ in pelvim præcipitant, cum ischuriâ lethali. Talis visebatur in dissecto cadavere Theologi cujusdam, incuneatus utrinque pelvi, cum distensione insigni, qui prius dolore nephritico intensiori liberatus, vertente anno denuo paroxysmo afflictus ab acidulis epotis mox suppressionem urinæ experiebatur, ad XI. diem perdurantem, donec vitæ pausam faceret.

Quod

Quod itaque in hydrope eſt prognoſticum Hippocraticum, qui eo liberari velit, eum ſana viſcera oportet habere; id hoc loco in aſſignando uſu acidularum non minus valet. Valet id non tantùm de medio ventre, ſeu pulmone exulcerato, vel ad id diſpoſito; verùm quoque de infimo præcipuè. Sic quoad ventriculum ipſum idem verum eſt, ſi eroſione laboret, ſi flaccidior ſit, & toni magis exoluti, quaſi papyraceus, fibris nerveis magis teneris, minus vegetis. Sic hepar tartareo coagulo fœtum, veſiculis lymphaticis ſtagnantibus refertum; ſic lien ad putrilaginem inclinans; ſic abſceſſus alii latentes, & vomicæ, & ſtatus hecticus inde conſurgens, ab acidulis exaſperatur promtè admodum, & accelerantur quaſi fata.

Adeoque ſi ullibi, etiam in generoſo hoc remedio ſuadendo, vel adhibendo cœtera debent eſſe paria, ut proſint, non noceant, idque non ſuâ, ſed utentis culpâ, nec diffamentur inſontes & non paucis eximiè profuiſſe viſæ.

CAPUT III.

De
Legitimo Acidulis utendi modo.

VT tanti valet exercitus, dicente *Floro*, quanti, qui præeſt, dux bellicus; ita, quod B. *Conringii* erat elogium, tanti eſt medicamentum, quanti, qui id ordinat, medicus. Locum id habet tum in aliis, tum maximè in heroicis illis ac univerſalibus, adeòque & acidulis noſtris.

Noſtro arbitratu optimum fuerit, quod in operationibus non paucis, ſeu chirurgicis, ſeu chimicis, dilucidandis ac ritè applicandis obtinet, reſpicere antecedentia, ἐγχείρησιν ipſam, & conſequentia, in quo omnis rei cardo vertitur, nec facilè quis diſſentiat, ſed omnia medicorum præcepta ad tria hæc referri & poſſunt & debent.

Inter

Inter ANTECEDENTIA primo loco, quamvis remotius paulo, pensidandæ sunt INDICATIONES, ut deliberetur prius judicio accurato medici, an suadendæ & usurpandæ sint acidulæ, morbo chronico, aliis remediis minus cedente, consentientibus viribus, & circumstantiis reliquis, nullo prohibente in contrarium obstante, permittentibus ipsis præsentibus. Sufficit hinc, ægrum annuere, & ad id dispositum esse. Cumque sermo sit, non de quocunque acidularum potu, sed ordinario, completo & recepto, ipsi tamen ægro congruo, alterum hinc est, ut eligatur TEMPUS anni conveniens.

Solent acidulæ bibi magis tempore, in genere spectato, verno & æstivo, minus autumali & hyemali, quando solis radiis discussæ magis heterogeneitates aeris, terræ & aquarum ipsarum, corporibus, neutris illis cumprimis, ad itinera, ad usum medicamentorum, ad motum, ad acidulas, magis aptis visis, mense Majo, Junio, Julio, Augusto maximè: ibi enim partim jam diffugere nives, rediereque gramina campis, partim temperie cœli corpusque animusque juvatur.

Speciatim plus saltim conducunt, quando *dies* in septentrionali plagâ hâc minus sunt anomali, nec frigus horrida reddit corpora, nec calor exolvit, non venti turbant, nec pluviæ obstipant eadem. Horum alterum si contingat, contra ire fas est, ne temerè aeri exponatur corpus, sed defendatur à frigore, & aliis aeris injuriis, ad focum potando tunc & domi potius, quàm æthere libero. Opponi hanc in rem quoque purgantia aeris, suffitus grati, debent, & corrigi excessus omnis, ut moderamen sustineat, nec intemperie alterentur debiliora jamdum corpora & valetudinaria.

Eligitur hinc porrò *tempus matutinum*, jejuno corpore & recrementis exuto, per ἄδηλον διαπνοήν, egestiones alvi, urinæ, aliarumque sordium; quod ipsum & aliis medicamentorum usibus velificatur & destinatum est so-

lenni usu. Quamvis enim & inter prandendum alioqui temperare acidulis vinum quibusdam placeat, vel vesperi quoque bibere easdem; minus tamen id ad curam hanc pertinet, sed abnuit potius. Distinctæ sunt & esse debent medicamentorum & alimentorum talium vicissitudines, ne confusio fiat, sed naturæ suus ordo constet illibatus.

Idem & à meridie valet, horâ tertiâ vel quartâ, coctione jam bonam partem peractâ. Solent quidem non pauci contenti esse matutino potu, sufficere illum rati, quod nec nos abnuerimus, si quantitas major paulò assumatur, si alvus sufficienter deponatur, & operatio sic videatur expleta magis, ne ultra εὐφορίαν progrediamur; attamen si contrarium præsto sit, nec insuetum est, nec ineptum, & bis de die repetere idem. Applicari huc potest purgantium usus per ἐπίκερασιν, infusione noduli factus, & ad hujus modulum res dirigi. Quando enim sedes tunc respondent jam, omittitur repetitus potus pomeridianus, & contra; idem & de acidulis valet, maximè cum ad summum ventum est. Accedit facilior tolerantia, si partiamur sic præbia, quàm largiori oneremus magis corpus quantitate.

Nec Locus intactus relinquendus. Vetus dictum est: dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ. Si itaque per facultates, per vires, per officii munia, aliaque fieri queat, optimum est seligere fontem, seu propinquiorem, seu commodiorem visum, & illuc concedere. Ipse enim locus aliquid confert ad sanitatem, ipsa conversatio, ipsa ætheris mutatio, imò & animi libertas, otium, & advocatio. O quam amœnum est salientes salutare nymphas; haurire vegetam & spiritibus turgidam suis undam, socios habere ut valetudinis, ita & curæ. Interim tamen nec de nihilo est, asportatâ aliunde aquâ sufficienti quantitate auspicari curam & prosequi: modò munitis subere urceis adferantur ocyus, nocturno magis tempore,

quàm

quàm fervidiori peracto itinere, locatis hinc in cellam frigidam vasis, & observatis reliquis.

Sed propinquior jam apparatus visendus est, administrandus prius, quàm bibantur aquæ. Non omittendæ sunt preces ante omnia, quando & *Hippocratis* elogio τὸ εὔχεσθαι πρέπον καὶ λίην ἐστὶν ἀγαθὸν, *orare decorum & valdè bonum est.* Animus expiandus, tum sacris antidotis, tum moralibus, si quæ abstergenda sit per hæc quoque macula, vel morbum fovens affectus; & corpus præparandum, majori vel minori modulo, pro exigentiâ. Neque jam dicemus de curâ vernali per se, sed saltim hisce sacris debitâ. Purgandum est corpus, à saburrâ cacochymicâ moderato medicamine, ut & viæ sint liberæ, & humores aptati, quo natura actuationi medicamenti vacare melius queat.

Non inconsultum hinc est quiescere per diem ab itinere, & levare sic corpus, tum quiete aliquâ, tum digestivis salinis, detergentibus, & purgante potiunculâ, pulvere, pilulis, bolo, pro cujusvis usu & palato præparatum. Imò & venæ sectio certis casibus præmitti potest, si onerosior plethora id jusserit, quod ex circumstantiis patere potest; quamvis & medio casu, durante vel confectâ curâ id fieri possit, ubi sæpe defecatior & floridior sanguis emicuisse visus fuit.

Sed ἐγχείρησιν ipsam absolvit potatio medica, eaque Galenica, largior paulò, sed prudenter, in quantitate continuâ & discretâ administranda. τὸ πόσον, seu quantum bibendum sit, ordo, gradusque definiunt, cumprimis verò εὐφορία.

Consuevere bibi acidulæ non ἀθρόως καὶ βιαίως, *confertim & cum impetu*, integris congiis, sed ascendendo, persistendo, & descendendo; idque non sine argumentis prægnantibus. Minus enim tuta sunt præsidia; *Celsi* elogio, quæ subita insuetis. Alterant acidulæ, sed alteratio fit successivè & sensim magis; evacuant eædem, sed per

 ἐπίκρα-

ἐπίκαιρον, adeoque doſin non unam expetunt, nec uniformem. Natura non facit ſaltum, nec ab uno extremo ad aliud itur commodè, niſi per medium. Ventriculus asſuefaciendus eſt, ut ferat, archeus ut exoneret, humores, ut diluantur.

Quod hinc in præbiis & doſibus aliorum medicamentorum aſſignandis valet, maximè etiam circa acidulas obtinet, dividendo doſin in ſummam, mediam, & infimam, idque habitâ proportione inter corpus affectum, indigens, utensve, & remedium, cavendo, ne quid nimis. Præſtat enim & hîc ſubſiſtere infra ſummam doſin, nec copiâ & multitudine poculorum, vel ſedum, quàm tolerantiâ & εὐφορίᾳ æſtimare vires & ſperatum effectum, quæ ſi abſit, ut nocere magis, quàm prodeſſe deprehendantur, ſatius eſt deſiſtere penitus. Et variat id quidem omninò, aliis plus, aliis minus exigentibus corporibus; ſi tamen media quædam proportio aſſignanda fuerit, non facilè ultra menſuras duas, ſive libras octo aſcendendum, quin & infra illam quantitatem admetiendæ; utrobique tamen cum aliquâ latitudine.

Solent verò non incommodè ad complendum hunc curationis actum impendi tres aut quatuor hebdomades, & perinde ferè eſt, ſive mane ſolùm bibantur aquæ, horâ V. VI. VII. ſive, ut diximus, repetatur idem à meridie quoque horâ III. vel IV. pomeridianâ. Nulla enim obſtat ratio, niſi ventriculus abnuat, & laudata ſæpius εὐφορία, quin præſtare videtur ſubinde repetere horis accommodis idem, quàm longius differre, vel ſemel bibendo, largius tamen id facere.

Hunc in finem exempli loco optimè inſerviunt, quæ laudatiſſimi triumviri *Ludov. ab Hornick Tr. de acidulis Swalbacenſibus*, *Joh. Dan. Horſtius*, *Geilfuſius*, de iisdem, merito legendi & imitandi & quæ alii de Egranis, aliisque ſcripſere. Ponamus, juxta hactenus dicta, die primo ſumi mane & veſperi duo vitra, ſecundo tria, & ſic porrò, ut die

ſeptimo capiantur octo, quæ menſuras duas contineant circiter. Hinc à die octavo totidem diebus, ſeu integrâ alterâ hebdomade, velut ſtationariâ doſi, bibantur eadem. A die autem decimo quinto ad vigeſimum primum incluſivè retrogrado modo & ordine quotidiè unum imminuatur, donec ultimo tertiæ hebdomadæ die ad duo redeat bibens.

Sin ad integrum menſem exporrigere hauſtus velimus, eadem proportio, paucis mutatis, haberi poteſt, & ſurrogari, quod tamen non facilè fieri debet, uti nec ad duas hebdomadas ſumptæ æquè ſufficiunt. Falluntur etiam, qui, proprio inprimis auſu, longius continuant hunc uſum; qui malè cedit hinc quoque, indeque tumor pedum, imò & eroſio ipſa pulmonum lethalis ex abuſu hoc conſecuta ſunt viſa.

Cœterum ut reliqua circa hoc regimen bibendi pertractemus quoque, liceat nobis eadem, quæ in præſcribendis formulis medicamentorum aliàs communiter in uſu ſunt, & huc accommodare ad acidulas.

Baſis curationis & materia ſunt acidulæ, in concreto ſpectatæ, de quibus præmiſſa ſufficiant, neque enim vires hîc repetere opus eſt. *Juvantia* ſunt medicamenta alia, partim aperientia, *communia* & *ſpecifica*, præcipuè *martialia* omnis generis, *eſſentia ♂is ♀iſata*, *fermentum ♂is centrale*, *anima ♂ Vigani*, *Ra ♂is belleborata*, *arcanum ♀ri liquidum*, & his ſymbolica, quantum quidem uſus permittit, veluti *dirigentia* quædam, ſeu modificantia effectum. Cavendum enim eſt, ne urgeamus plus juſto ventriculum vel naturam; unde & pauca ſolùm illa nominaſſe ſatis ſit. Idem intelligendum de *diureticis*, *arcano duplicato*, omnium optimo, *♀ro reſoluto*, *♀ro ⊕lato*, *⊖le acidularum* proprio, *Râ ♀ri ſ. & ʒatâ*, ſibi relictâ, & aromaticâ.

Præ aliis enim ſe commendant *ſtimulantia*, quæ excretionem acidularum per vias ordinarias promovent, uti ſeorſim quoque interius lenientia, *cremor* & *cryſtalli ♀ri*,

pilulæ aloëticæ ♀*eæ, pil. de gummatib.* ſeu *ſplenetica Sylvii*, purgantia leniora alia ex *ſpec. diagial. pulv. cathol. reſ. ſcamm. gialap.* congruâ doſi in bolo vel pilulis data; ne *eſſentiam* & *extractum elaterii* ipſum, *trochiſc. albandal* & alia huc referamus, ſemel iterumque interpolanda, pro indicationum modulo variante.

Dantur verò tum ante acidulas, ſuperbibendas horâ unâ vel alterâ poſt, quàm ſeorſim circa cœnam, vel ingreſſum lecti. Plurimum ad hæc confert motus corporis ipſe, moderatus quidem, & ad tolerantiam, citra ſudationem, tantò magis commendandus, quod & promoveat operationem, & remedium ſit ordinarium vitæ ſedentariæ celebratæ. Motus enim & ſomnus ſunt remedia affectus hypochondriaci præcipua.

Faciunt huc & ipſi *Clyſteres*, in adſuetis maximè, ſive ex ordinariâ eorundem materiâ, ſive ex ipſis etiam acidulis injectis, loco alterius liquoris. Aſt cum caleſieri eas oporteat, hâc quidem viâ concedi tales poſſunt, per os ſaltim frigidæ bibi amant. Si tamen fateri volumus, quod res eſt, minus in uſum venit hactenus hic applicandi modus.

Sed & *Corrigentia* decent acidulas, non unâ de causâ. Frigida mane aſſumpta eaque largius, ventriculo alioqui præſertim debili, imò & ſano facilè faceſſunt nauſeam, inflationes, tardantem evaporationem, ne dolores dicam & gravitatem. Conſultum hinc eſt, corrigentia in ſubſidium vocare ſtomachica, carminativa, aromatica, ſimpliciora & compoſita, quæ calore ſuo juvant ventriculum, flatus diſſipant, egreſſum & διαδοχὴν facilitant.

Spectant huc confecta *ſem. aniſ. fœnic. coriandr. cubebar.* condita, ut *zingib. in Ind. condit. nux juglans, nux moſch. in Ind. condit. cort. citr. aurant. cond. tragea ſtomach. Querc. ſp. diagalang. arom. roſ. dianiſ. diatr. ſand. diarhod. Abb. pro morſ. Imper.* indeque parati morſuli; hi enim & portatiles magis, & εὐπόριστοι, & grati optimè huc quadrant. Exempli loco ſint ſeq.

℞. *ſpec.*

℞. *spec. diagalang. arom. ros. dianis.* a. ℥j.
extr. zedoar. ligni aloes a. ℈ß. *flaved. cort. citr.* ʒß.
macis, nucis moschat. cinamom. a. ℈ij.
°° *mac.* gt. IV. *cinam. fœnic.* a. gtt. ij.
sacch. in ∇ *ros. & anis.* q. s. *solut.*

M.F.I. a.Morsulis in scat. Stärckende Magen-Morsellen.

Tacemus alia, directè magis corrigentia ventriculi cruditates, si iis opus sit; *essent. carminat. piper. elix. propriet. aromat. ess.* ♀*ri* °°*s. essent. cardamom. cinam.* &c.

Omnibus hisce velificatur motus corporis, à potu instituendus, eundo, vehendo, equitando, pro commoditate & conditione utentis, distributionem omni modo promovens.

Tacemus, quæ de usu externo addi possunt, præter jam dicta, quoad balneum inprimis. Vtut enim thermæ pro hoc usu magis quadrent: in defectu tamen eorum etiam acidularum usus aliquando substitui consuevit; potissimum in artuum debilitate, tremore, contracturâ, aliisque infirmitatibus à morbis solutæ unitatis progenitis, in tumoribus præterea duris, scirrhosis, aut aliis subcutaneis vitiis, ubi insignem præstant usum. & vel potu solum, vel etiam balneo simul, alternis diebus, pro re natâ, in usum vocantur.

Ipsa etiam oris collutio, non solùm ad sorditiem dentium, sed & laxitatem aufferendam pertinet; nec ipsa quoque gargarisatio prætermittenda. Nonnullis seorsim, ut alvus sui sic moneatur officii, placet & clyster ex hisce aquis confectus, in subsistentiâ & collectione aquarum adhibendus. De lutatione si aliquid dicendum est, id saltim sufficere potest, quod lutum illud, in fundo & lateribus fontium collectum, pro majori robore partibus conciliando, calefactum imponatur, & emplastra quoque ingredi possit. De cœteris consuli possunt thermarum & fontium scriptores. Potissimum verò de acidularum hoc usu externo dignissima lectu est Dissertatio Celeberrimi Viri D. *Eliæ Rudolphi Camerarii.*

DIÆTÆ

Diætæ autem ipſius regimen reliquum abſolvit momentum. Hinc Aer eligendus ſerenus, temperatus, calidus tamen magis, quàm frigidus, expers pluviarum, nebularum, ventorum. Cibus ſit εὔπεπτος, boni ſucci, ex ovis ſorbilibus, juſculis avenaceis, carnibus pullorum gallinaceorum, vitulinis, vervecinis junioribus, caprearum, cervinis, leporinis, piſcibus ſaxatilibus & fluviatilibus, cancris, aliisque aſſis & elixis. Abſint duræ, ſalſæ, infumatæ aliæque crudioris alimenti carnes, coctuque difficiles. Vitentur poma & fructus æſtivi, fermentifici, crudum magis chylum gignentes. Nec indulgendum genio, ultra quàm appetitus urget; neque tamen fruſtra quid denegandum appetenti ventriculo. Cœna præ prandio ferè largior conceditur.

Potus ſit cereviſia benè cocta & defecata, vinum item Franconicum, Rhenanum, & Moſellanum, aliaque bonæ notæ; merum illud quidem tunc temporis, cum ſatis aquæ hauriatur jam, niſi libuerit etiam acidularum acceſſione temperare.

Somnus ultra ſeptem vel octo horas non protrahendus. Vt enim ſic continuatus corpus magis laſſat, & ad defluxiones, humorumque intemperiem anſam dat: ita moderatus robur addit, & concoctioni multum tribuit. Meridianus & hîc locum tenet aliquando in debilioribus & aſſuetis, aut ſicciori temperamento præditis, aliàs conſultius intermittendus. Vigiliæ non producendæ longius in noctem. Qvies & vita ſedentaria vitanda, nec Motus tamen excedat moderamen debitum, ne inordinata citetur excretio, nec debita impediatur. Quod ſi motus obiri minus queat, defectum hunc frictiones aptæ reſarcire valent.

Hinc & Excretorum proba habenda ratio, quò omnia fiant ad ductum naturæ, cui, ſi opus, aptis auxiliis ſubveniendum. Alvus ergò ſit aperta & laxa quotidiè, ante potationem commodè levanda. Venus acidularum uſui

minus

minus favet. Ex Animi Affectibus ira, mœror, tristitia, metus ad Garamantas relegentur; contra ea εὐθυμία & hîc optima, mirum quantum juvans operationem expetitam.

Quod si symptomata quædam emergant, non tacta à nobis, præstat & illis maturè medici consilio obviam ire, prius, quàm altas agant radices.

Caput IV.

De

Acidulis Bibranis.

VT pluribus Germaniæ locis velut è divite cornu profluunt acidulæ, mirando scaturiginis & virtutum æquilibrio perdurante, ita nec Thuringia nostra expers est hujus benefici stagmatis. Ne de aliis dicamus, aperuit à benè multis retrò annis divina gratia in vicino oppidulo Bibra ad præfecturam Eckardsbergensem pertinente, fontis acidi scaturiginem, magno cum impetu prosilientem. Parum hunc curavit primitus incolarum cohors, dum ejus usus à quoquam vix admittebatur, idque propterea ferè, quod alieni saporis & cuprei quasi videretur, unde & der Kupffer-Born audiebat.

Ante hos verò duodecim circiter annos sensim sensimque ejus increbuit fama. Cum enim, divini Numinis gratiâ, ab ejus usu appetitus dejecti, stomachique nauseantis sentirent solamen, qui experimentum bibendi fecerunt, incolæ, melius de eo ferre judicium cœpere, majori indies ducti fiduciâ & pluribus factis experimentis. Nomen hinc aliud meruit, ut diceretur der Hunger-Brunn/ cum, viribus inclarescentibus & famâ auctâ, usu crebriori deprehensus esset appetitum apprimè roborare. Imò & aliis variis morbis opem tulit, accitis undique ejus nobilitate egentibus.

Rebus ita se habentibus & exploratis dignatus locum est ipse Serenissimus Princeps ac Dominus, Dn. JOHANNES ADOLPHUS, Dux Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, Montium, Angariæ & Westphaliæ &c. &c. Princeps ac Dominus noster Clementissimus, non semel gratiosissimâ suâ præsentiâ, & subditorum suorum non minus saluti, quàm aliorum intentus, tum frequentissimis experimentis Excellentissimi Archiatri D. *Johannis Siboldi*, tum aliorum permotus consilio, eundem fontem muro cingi jussit, quo huc appellentes peregrini, puriori & ab adulterinis sequestrato latice medico frui, amœniorisque loci situ animi demulceri queant

Agri quippe illius tanta est suavitas, ut quoquo versum mentis pariter ac corporis conjicias oculos, naturæ benignitatem nullibi deprehendas denegatam, valles hic subsident amœnissimi, illic in montes exurgunt colles herbis comati saluberrimis, septique arboribus fœcundis, suavissimis prata rident floribus, largâ messe luxuriant segetes, cunctaque fructuum ubertate læti conspiciuntur horti, ut nullibi non animorum delectamenta certatim compareant.

Erumpit hic fons ad montis radices in horto cujusdam incolæ dicti oppiduli, ubi mirifico naturæ artificio è saxo scaturit, & in præterlabentem rivum se exonerat. Oppidanis hodiè pro potu ordinariè inservit, & varium ad usum adhibetur, ut paucissimos hinc quoque morbos ibidem grassantes videas, inprimis febres raræ ibi visuntur, neque obstructionum labe afficiuntur corpora, ut de aliis nihil dicam.

Constitit enim in hunc diem insignis ejus usus, ut etiam morbi gravissimi & pro incurabilibus habiti ab usu & potu evanuerint, cujus rei plura exempla ex relatione accolarum hausimus, & ipsorum quoque claudorum, contractorumque, & non nisi fulcris incedentium, qui omnium cum admiratione ex solo potu & bal-

neo brevi convaluerunt, atque ſano rectoque corpore fulcimentis relictis abierunt. Unde & factum eſt, ut dicatur quoque non paucis der Wunder-Brunn.

Epilepticos prætereà varios huc convocavit neceſſitas, ut de melancholicis, maniacis, & hypochondriacis nihil dicam. Unicum tamen exemplum, quod cum pluribus aliis elapsâ æſtate notavimus, addi meretur. Generoſa virgo, cum quartanâ non exiguo tempore conflictata, reportaverat ſcirrhum lienis. Pro deſperatâ ferè habita à medicis, uti ſanè id malum eſt graviſſimum, huc ſuaſu alterius lata poſt aliquot hebdomadum uſum internum & externum optimè habens ad ſuos rediit.

Is verò meritò nominandus eſt, jam laudatus *D. Siboldus*, cujus non ſolum elegans epiſtola de hoc fonte Panegyri de fontibus ſoteriis Pl. Reverendi & Ampliſſimi *Joh. Georgii Layrizii pag. 47.* annexa extat lectu digniſſima, ſed & experimenta inſigniſſima plura expectantur, inprimis, poſt, quam præterito menſe Auguſto Sereniſſimus Princeps ac Dominus hunc fontem ſuum auguſtum reviſere dignatus, accedentibus aliorum medicorum votis, (duos enim cum eodem in examen hoc convocari clementiſſimè & adeſſe ſimul mandaverat,) ad hoc ſe obſtrinxit.

Nec alii nobiſcum deerunt, fontis hujus præcones, & patroni. Enimverò & vicinia ipſa invitat ad acidulas has, temperatas præ aliis, ne aliunde hauriamus, quod domi eſt, & earundem bonitas. Nulla timenda eſt inde noxa, uſus verò maximus, remedium utpote ſunt citum, tutum & jucundum. Præditæ ſunt & illæ elementis communibus & dotibus expoſitis, quæ hîc repetere latius non attinet. Et ſenſus enim, & ratio, & experimenta confirmant vitriolicam & nitroſam proſapiam, quibus reliqua omnia complectimur. Martem autem inprimis eminere, & natura loci, quatenus tam lapides martis minerâ referti ubique diſperſi jacent & eruuntur, tam fontis ipſius

origini præſens lutum, croco martis in omnibus ſimile apparet, quàm etiam natura & effectus aquæ ipſius indicant, cum martialium more viſcera obſtructa reſeret, abſorbeat acidum, tonum reſtituat, depleat, exoneret & alteret lympham, expediat glandulas, ejus cataractas, cribra & ſcaturigines, roboret fibrillas, expurget alveos, diluat & corrigat totam maſſam ſanguineam. De auri verò ramentis vel mineris nihil addimus, quamvis adeſſe, virgulæ mercurialis indicio, aliqui velint; ſufficit mars ſulphure ſuo amicabili, &, quod mirum quaſi experimentis novis occurrit, ſi non multiplicabili, ſaltim diffuſiſſimo.

Hinc operæ pretium eſt, ut ſpeciatim, quid præſtent, pateat, & cum indies magis celebrentur, ſaltim quantum conſtat hic reponimus: ſcilicet habere virtutem, ut id repetamus, refrigerandi, ſiccandi, aperiendi, abſtergendi, ſudorem & urinam movendi. Vnde febrium refrænant æſtus, intemperata aut obſtructa ventris infimi corrigunt viſcera, indeque morboſos reſultantes auferunt effectus, proſpiciunt hepati, lieni, meſenterio, ſuppreſſos ducunt menſes, urinæ tartareas ac ſabuloſas movent remoras, ſolantur hypochondriacos. Bibi hinc poſſunt iisdem cum cautelis & modulis ac acidulæ aliæ, & omnia huc applicari dicta ſuperius. Seorſim & cum herbâ Thee decoctæ profuiſſe obſervatæ ſunt, ab hoc vehiculo viribus magis adjutis.

Imò & exterius dolores ſedant, tumores diſcutiunt duros, articulos ſolantur affectos, ut de putrilagine dentium & carie, pruritu, ſcabie, ulceribusque ſcorbuticis aliisque defœdationibus & ſorditie taceamus. Summo itaque laudis honore dignæ & ad divini nominis gloriam concelebrandæ, medicisque commendandæ, ut cordi eas habeant, & in uſum debitum vocent.

SOLI ET TRIVNI DEO GLORIA!